

Monika Krakowiak-Drzewiecka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Zarządzania
Katedra Ekonomii Politycznej
monika.drzewiecka@ue.katowice.pl

PRZEOBRAŻENIA WSPÓLNOT LOKALNYCH W DOBIE GLOBALIZACJI – WYBRANE ASPEKTY EKONOMICZNE

Streszczenie: W artykule zaprezentowano wybrane aspekty przeobrażeń wspólnot lokalnych w Polsce, wynikające z wpływu, jaki globalizacja i rozwój komunikacji internetowej wywarły na gospodarowanie gmin. W pierwszej części artykułu zdefiniowano pojęcie wspólnoty lokalnej. Druga została poświęcona problemom globalizacji i glokalizacji. Trzecia część dotyczy rozwoju komunikacji internetowej społeczności lokalnych. Wnioski zawarte w zakończeniu koncentrują się wokół ekonomicznych konsekwencji zmian obserwowanych we wspólnotach lokalnych oraz znaczenia nowych form wspólnotowości.

Słowa kluczowe: wspólnota lokalna, globalizacja, glokalizacja, Internet, samorząd terytorialny.

JEL Classification: H7, F6, 018.

Wprowadzenie

Pogląd F. Tönniesa [1988], iż społeczeństwa w krajach rozwiniętych ewoluują od wspólnoty do stowarzyszenia, zyskał wielu zwolenników. Autorzy podzielający to podejście zwracają uwagę, że współczesne społeczności lokalne zatracają walory wspólnotowe, wewnątrznie się atomizują i coraz mniej są skłonne do zachowań na rzecz dobra wspólnego środowisk, w których żyją. Mówi się wręcz o „społeczeństwie jednostek” [Elias, 2008]. Duże znaczenie ma tu proces globalizacji, który sprawia, że terytorium już nie jest (lub nie musi być) elementem łączącym mieszkających na nim ludzi. Przyczynia się do tego

także rozwój oraz upowszechnienie technologii informatycznych i komunikacyjnych, zwłaszcza Internetu. Jednocześnie istnieje równie pokaźna grupa autorów, którzy uważają, że mówienie o zanikaniu wspólnot lokalnych czy społeczności lokalnych jest przedwczesne.

Niezależnie od ostatecznych rozstrzygnięć w kwestii zaniku wspólnot lokalnych, które to rozstrzygnięcia wymagają odpowiednio długiej perspektywy czasu i stosownych badań, nie sposób nie zauważyć przeobrażeń, jakie się dokonują w gminach. Zmiany te oddziałują nie tylko na sferę relacji członków społeczności lokalnej, ale również mają konsekwencje dla gospodarowania w gminie.

Przeobrażenia wspólnot lokalnych są wynikiem wielu czynników. Często trudno jest jednoznacznie wskazać jedną przyczynę określonych zmian będących udziałem społeczności lokalnych. Raczej należałoby analizować je łącznie jako wiązkę uwarunkowań oddziałujących na układy lokalne. Owa analiza jest jeszcze bardziej skomplikowana w odniesieniu do polskich gmin, w których oprócz czynników natury globalnej współwystępują przeobrażenia wynikające z procesu transformacji gospodarczo-ustrojowej. Nie sposób traktować ich rozdzielnie, a niejednokrotnie można zaobserwować, jak wchodzą ze sobą w interakcje.

Celem artykułu jest analiza wybranych aspektów wpływu globalizacji i związanego z nią upowszechnienia komunikacji internetowej na przeobrażenia wspólnot lokalnych w Polsce w perspektywie ekonomicznych zachowań.

Artykuł rozpoczyna część poświęconą zdefiniowaniu pojęcia wspólnoty lokalnej. Następnie analizie poddano wpływ procesów globalizacji, rozwoju Internetu i komunikacji w sieci na zmiany w polskich wspólnotach lokalnych. Wniosek ograniczono do skutków ekonomicznych tych zmian oraz ich oddziaływania na więzi łączące członków wspólnot lokalnych.

1. Wspólnota lokalna a zbiorowość terytorialna

W Polsce każda gmina z mocy prawa jest wspólnotą samorządową, którą tworzą mieszkańcy wraz z terytorium, które zamieszkują [Ustawa o samorządzie gminnym, 1990]. W rzeczywistości traktowanie wszystkich gmin, niezależnie od ich rodzaju czy wielkości, jako wspólnot lokalnych budzi wątpliwości. By wskazać ich źródło, konieczne jest zdefiniowanie pojęcia wspólnoty lokalnej, określenie jej cech szczególnych i warunkujących istnienie oraz odróżniających od kategorii pokrewnych (powiązanych), takich jak społeczność lokalna i zbiorowość terytorialna.

T. Kazimierczak [Olech (red.), 2013, s. 247] uważa, że „ze wspólnotą lokalną mamy do czynienia wówczas, gdy społeczność zamieszkującą wspólny obszar charakteryzują współwystępujące i tworzące nierozzerwalną całość trzy cechy:

- a) przeżywanie i dzielenie tych samych symboli i wartości stanowiących źródło kulturowej tożsamości grupy,
- b) istnienie obiektywnych zależności i stosunków międzyludzkich,
- c) respektowanie zasad porozumienia i współdziałania”.

W jego opinii, gdy te trzy warunki nie są spełnione, osoby zamieszkujące wspólny obszar tworzą jedynie pewną zbiorowość.

E. Zeman-Miszewska [Zeman-Miszewska, Jakubowska, Krakowiak-Drzewiecka (red.), 2015, s. 13] przyjmuje, że wspólnotę lokalną tworzą:

- a) wspólne, zwykle wyodrębnione administracyjnie terytorium,
- b) ograniczony, niewielki obszar,
- c) społeczność zamieszkująca ten obszar,
- d) więzi społeczne między mieszkańcami, wzajemne interakcje,
- e) wspólne potrzeby, cele i wartości,
- f) świadomość wspólnych interesów,
- g) lokalny patriotyzm.

Z kolei A.K. Piasecki [2009, s. 31] zauważa, że „wspólnota jest typem zbiorowości opartym na silnych, emocjonalnych więziach. Cechuje ją ponadto: samostanna przynależność (przez narodziny), podział na swoich i obcych (ekskluzywność), tradycja, troska o wychowanie, bezwarunkowy charakter przynależności wymuszający wybór tylko jednej wspólnoty z danej kategorii. Wspólnota lokalna na tle innych wspólnot wyróżnia się tym, że łączy ją terytorium, na którym zachodzą wyżej opisane procesy”.

W przedstawionych definicjach wspólnoty lokalnej autorzy uwzględniają dwa zasadnicze elementy. Jednym z nich jest obszar, terytorium zamieszkałe przez określoną społeczność. Drugim są społeczne interakcje zachodzące między jego mieszkańcami (szczególnie więzi ich łączące) oraz system wyznawanych przez nich wartości. Istotny jest również wspólny interes społeczny wynikający z użytkowania terytorium i emocjonalny stosunek do miejsca.

Zbiorowość terytorialną w porównaniu ze wspólnotą cechuje słabsza więź i integracja wewnętrzna, niższy poziom indywidualnej i zbiorowej identyfikacji, wyższa gotowość do migracji poza miejsce, słabsze poczucie odrębności od innych, fizycznie rozluźnione relacje z osobami bliskimi czy niskie poczucie wspólnoty gospodarowania [Kurczewska (red.), 2008].

Jednostki składające się na zbiorowość terytorialną mieszkają i pracują obok siebie, na tej samej przestrzeni, ale nie czują się związane ani z tym obszarem, ani też ze sobą wzajemnie. Zbiorowość terytorialna jest kategorią szerszą niż społeczność lokalna. Każda społeczność lokalna jest zbiorowością terytorialną, ale nie każda zbiorowość terytorialna jest społecznością lokalną [Szum, 2011]. Wspólnota lokalna jest społecznością lokalną, której członkowie są połączeni silnymi więzami opartymi na zaufaniu i solidarności, stanowiącymi o ich tożsamości.

Takie pojmowanie wspólnot budzi zastrzeżenia co do określania w ten sposób wszystkich gmin w Polsce. Wydaje się, że powyższe kryteria spełniają raczej gminy wiejskie, wiejsko-miejskie i miasta burmistrzowskie. Pozostałe można raczej określić mianem społeczności lokalnej, a częściej zbiorowości lokalnej. Nie oznacza to, że na obszarze dużych miast nie tworzą się wspólnoty lokalne, ale swym zasięgiem raczej nie obejmują całego terytorium, częściej dzielnicę czy osiedle mieszkaniowe, bądź tworzą się wokół konkretnego problemu lub sprawy.

Do tej pory przemiany, które były wyraźnie obserwowane, wiązały się z przekształcaniem się zbiorowości w społeczności lokalne lub, najczęściej odwrotnie, społeczności w zbiorowości. Obecnie mamy jednak do czynienia z wyodrębnianiem się nowych układów lokalnych, w tym społeczności wirtualnych, hybrydowych czy globalnych [Kurczewska (red.), 2008]. Źródeł tych przemian należy upatrywać we współczesnych uwarunkowaniach funkcjonowania gmin.

2. Globalizacja i glokalizacja

Społeczności lokalne pozostają pod silnym wpływem oddziaływania globalizacji. Okazuje się bowiem, że im mocniej integrują się narodowe gospodarki, a poszczególne rynki i sektory nabierają globalnego charakteru, tym większą rolę odgrywają lokalne społeczności i gospodarki. Globalizacja z jednej strony stwarza zagrożenia dla ich istnienia i tożsamości, a z drugiej oferuje nowe możliwości i szanse rozwojowe.

Globalizacja i lokalizm to procesy nieodłącznie ze sobą związane i wzajemnie się wzmacniające. Znalazło to swój wyraz w stworzeniu pojęcia glokalizacji, coraz częściej pojawiającego się w literaturze przedmiotu. Glokalizacja polega na dopasowaniu przez społeczności lokalne odpowiadających jej wpływów zewnętrznych, a zarazem odrzuceniu wpływów, które są odmienne od ich

celów czy wyznawanych wartości [Piasecki, 2009]. Zjawisko globalizacji można traktować jako upowszechnianie się w skali całego globu tendencji do zamykania się oraz tworzenia nowych form wspólnotowych. Powstanie tych różnorodnych form solidarności jest konsekwencją odrzucenia globalizacji i/lub adaptacją tego zjawiska [Kurczewska (red.), 2008]. Globalizacja zwraca uwagę na znaczenie oraz miejsce działań lokalnych w procesie globalizacji, jak również na znaczenie i miejsce procesów globalnych w rozwoju lokalnym i funkcjonowaniu gmin [Niedziółka, 2011]. W przypadku gmin przykładem dobrze ilustrującym te zależności jest kwestia lokalizacji przedsiębiorstw w warunkach globalizacji.

Z pozoru wydawać by się mogło, że globalizacja sprawia, iż podmioty gospodarcze przestają być „przypisane” do swojej lokalizacji. Tymczasem globalizacja powoduje, że wzrasta jedynie liczba rozwiązań dopuszczalnych. Przedsiębiorstwa nie muszą poszukiwać najkorzystniejszej lokalizacji, ograniczając się do granic konkretnego kraju. Tym samym rośnie znaczenie lokalnych uwarunkowań funkcjonowania działających w skali globalnej podmiotów gospodarczych. Z jednej strony wymusza to na przedsiębiorstwach permanentną analizę korzyści lokalizacji i związanych z tym decyzji o jej ewentualnej zmianie, natomiast z drugiej strony coraz częściej to potencjalne miejsca lokalizacji zabiegają o lokalizację na ich terenie podmiotów gospodarczych [Kuciński, 2011]. Gminy tworzą warunki otwarcia danego terytorium i jego integracji z resztą świata, jak również określają cechy polityki służącej przyciąganiu inwestycji zewnętrznych [Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007]. Gminy są zmuszone do konkurencji ze sobą o różnego rodzaju korzyści, np. dostęp do środków finansowych, pozyskanie zewnętrznych inwestorów i kapitału ludzkiego czy lokalizację i organizowanie imprez międzynarodowych. Nie wszystkie obszary potrafią sprostać narastającej konkurencji. Dotyczy to głównie miejsc usytuowanych z dala od centrów gospodarczych, rynków zbytu lub mających słabe instytucje publiczne i gospodarcze służące rozwojowi [Grosse, 2001].

Konkurencja nie jest oczywiście jedyną odpowiedzią gmin na nowe warunki funkcjonowania w globalnym otoczeniu. Na znaczeniu zyskuje umiejętność podejmowania wspólnych działań. Dotyczy to zarówno podmiotów tworzących społeczność (mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i przedstawicieli samorządu terytorialnego), jak i współpracy z podmiotami zewnętrznymi (np. innymi gminami, inwestorami, turystami). Lepiej sprostają temu wyzwaniu gminy, w których członkowie tworzą wspólnotę lokalną. Ich zaangażowanie w sprawę społeczności lokalnej, rozwój gminy i jej przyszłość będzie zdecydowanie większe niż w przypadku zbiorowości lokalnych. Członkowie wspólnoty czują się współodpowiedzialni za losy gminy i utożsamiają się z jej interesami.

Niezbędna we współpracy jest dobra komunikacja zapewniająca dwustronny przepływ informacji. W czasach globalizacji proces komunikowania jest nieodłącznie związany z upowszechnieniem Internetu.

3. Rozwój komunikacji internetowej społeczności lokalnych

Wszechstronny wpływ na przeobrażenia komunikacji społeczności lokalnych miał rozwój technologii informatyczno-komunikacyjnych oraz mediów interaktywnych, w tym zwłaszcza Internetu. Te procesy zrewolucjonizowały nie tylko funkcjonowanie mediów lokalnych, administracji publicznej, ale także, co istotniejsze, komunikację między podmiotami lokalnymi.

Internet umożliwia, stosunkowo niewielkim kosztem, zarówno przekazywanie informacji, jak i prowadzenie dwustronnej komunikacji na masową skalę. Ma niemal globalny zasięg, komunikacja może się odbywać bezpośrednio i w czasie rzeczywistym. Przekazywane treści mogą być dostosowywane do wymagań indywidualnych odbiorców, na bieżąco są też monitorowane ich reakcje. Internet stał się jednym z podstawowych źródeł pozyskiwania, przepływu i selekcji informacji dla biznesu, podmiotów publicznych oraz osób prywatnych. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w komunikacji społeczności lokalnych.

Wśród form internetowych o wyraźnie lokalnym charakterze najczęściej są spotykane serwisy: jednostek samorządowych, przedsiębiorstw lokalnych, stowarzyszeń i organizacji lokalnych, parafii, kościołów i związków wyznaniowych, komercyjne oraz będące internetowymi wersjami tradycyjnych mediów lokalnych [Kowalczyk, 2009]. Koszty prowadzenia działalności medialnej w sieci są niższe w porównaniu do tradycyjnej, dlatego lokalnym internetowym mediom często udaje się z powodzeniem zadebiutować na tych obszarach, gdzie wcześniej nie powiodły się próby wydawania prywatnych gazet lub otwarcia rozgłośni lokalnych [Różycka, 2013]. W ten sposób uruchamiają się dodatkowe możliwości komunikacji niezależnej, obejmujące także mniejsze i mniej zamieszkałe gminy.

Zmiany technologii komunikacyjnych i powszechna komputeryzacja przyczyniły się do rozwoju e-administracji. Możliwe stało się wprowadzenie elektronicznego obiegu dokumentów, tworzenie elektronicznych systemów informacji i usług publicznych dopasowanych do wymagań i preferencji konkretnych grup odbiorców, w tym dążenie do zapewnienia warunków do załatwienia sprawy w jednym miejscu (np. portalu internetowym) [Bakalarski, 2014]. Należy jednak podkreślić, że zakres wykorzystania technologii komunikacyjnych w po-

szczególnych gminach jest bardzo zróżnicowany. Również stosunkowo niewiele osób korzysta z usług administracji publicznej za pomocą Internetu. W 2016 roku w Polsce było to nieco ponad 30% osób w wieku 16-74 lata [GUS, 2016]. Wśród powodów niekorzystania z usług e-administracji Polacy wymieniają brak dostatecznych kompetencji oraz troskę o bezpieczeństwo danych osobowych [Śledziwska, Zięba, 2016].

Internet umożliwia nie tylko udostępnianie informacji na temat gminy, jej walorów i produktów, składanie dokumentów on-line, ale także pozyskiwanie informacji o podmiotach otoczenia. Komunikacja w przestrzeni wirtualnej pozwala na wymianę opinii, a w konsekwencji na budowanie związków wewnątrz wspólnoty lokalnej oraz z podmiotami zewnętrznymi [Zeman-Miszewska, Jakubowska, Krakowiak-Drzewiecka, 2015]. Niebagatelne znaczenie miało w tej kwestii pojawienie się i popularność mediów społecznościowych (np. Facebook, YouTube, Twitter), które dają szansę użytkownikom na znacznie większą partycypację w treściach zamieszczanych w sieci i tworzenie relacji między korzystającymi z Internetu [Pawlicz, 2015]. Powstają społeczności zwane wirtualnymi. Mieszkańcy poruszeni konkretną sprawą łączą się dzięki sieci internetowej. Charakter tak powstających grup może być bardzo różny, od społeczności tzw. hybrydowych, które są krótkotrwałe i polegają na wykorzystaniu Internetu do zwołania ludzi w określonym miejscu i czasie (np. pomoc w wypadkach drogowych czy gra miejska), przez społeczności zadaniowe czy projektowe (np. grupy wsparcia, zwolennicy stworzenia systemu ścieżek rowerowych w mieście), po społeczności, które dzięki nowym możliwościom na szerszą niż dotychczas skalę partycypują w decydowaniu o losach wspólnoty lokalnej (np. ruchy miejskie, uczestnicy konsultacji społecznych).

Doświadczenia wielu wortalu i portali internetowych oraz wyniki badań z tego zakresu dowodzą, że Internet nie musi osłabiać więzi wspólnotowych. Okazuje się, że kontakty nawiązane w sieci są często pierwszymi w stosunku do późniejszych kontaktów bezpośrednich. Internet umożliwia szybką, taną i skuteczną komunikację ludzi, których łączy wspólna sprawa, np. miejsce zamieszkania [Kurczewska (red.), 2008].

Proces informatyzacji i internetyzacji komunikacji oprócz przedstawionych powyżej korzyści może stwarzać również ograniczenia dla spójności wspólnot lokalnych. Istnieje stosunkowo liczne grono osób, które z różnych przyczyn nie chce lub nie może korzystać z udogodnień komunikacji internetowej. W literaturze zwraca się szczególną uwagę na wykluczenie cyfrowe osób starszych, mające swoje źródło zarówno w specyficznych cechach rozwoju w okresie starości, jak i barierach technicznych czy ekonomicznych [Szmigielska, Bąk, Hołda, 2012].

Korzystanie z narzędzi komunikacji internetowej, np. poprzez media społecznościowe, może stanowić szansę na interaktywną komunikację, ale przy nieumiejętnym ich wykorzystaniu może także przynieść straty (np. wizerunkowe, zaufania) gminie i jej społeczności.

W literaturze nie ma również zgodności co do skutków oddziaływania komunikacji internetowej na więzi społeczne, tzn. czy je osłabia, czy wzmacnia, czy też zmienia charakter dotychczasowych.

Podsumowanie

Współczesne uwarunkowania silnie oddziałują na wspólnoty lokalne i prowadzą do przeobrażeń różnej natury. W artykule w sposób syntetyczny starano się pokazać, jak globalizacja i ściśle związana z nią komunikacja za pomocą Internetu zmieniają polskie społeczności lokalne, także w perspektywie ekonomicznych zachowań. Pojawiły się bowiem nowe szanse i zagrożenia dla rozwoju gmin. Zaobserwować można zarówno tendencje do rywalizacji jednostek terytorialnych, jak i współpracy podmiotów lokalnych. Nie do końca znana jest przyszłość wspólnot lokalnych i znaczenie tego faktu dla gospodarowania w gminach.

Przeprowadzona analiza nie pokazuje całościowego obrazu poruszonej problematyki, natomiast wnioski z niej płynące stanowią punkt wyjścia do dalszych badań o pogłębionym charakterze. Być może wymaga przemyślenia, czy rzeczywiście mamy do czynienia z zanikiem wspólnot lokalnych czy raczej ze zmianą ich form lub charakteru. W tej sytuacji otwarte pozostaje również pytanie o ekonomiczne konsekwencje wynikające ze współczesnych przeobrażeń lokalnych społeczności.

Literatura

- Bakalarski K. (2014), *Komunikacja a rozwój społeczności lokalnych*, Difin, Warszawa.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z. (2007), *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu Wydawnictwa Fachowe, Warszawa.
- Elias N. (2008), *Spółczesność jednostek*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- GUS (2016), *Spółczesność informacyjna w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2012-2016*, Główny Urząd Statystyczny w Szczecinie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/> (dostęp: 15.04.2017).

- Grosse T.G. (2001), *Wpływ procesów globalnych i integracji europejskiej na polski system polityki regionalnej*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1(5), Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Kowalczyk R. (2009), *Media lokalne w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Contact, Poznań.
- Kuciński K. (2011), *Globalizacja a lokalizacja działalności gospodarczej* [w:] K. Kuciński (red.), *Glocalizacja*, Difin, Warszawa.
- Kurczewska J., red. (2008), *Oblicza lokalności. Ku nowym formom życia lokalnego*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Niedziółka M. (2011), *Wpływ globalizacji na rozwój regionalny i lokalny* [w:] K. Kuciński (red.), *Glocalizacja*, Difin, Warszawa.
- Olech A., red. (2013), *Przepis na uczestnictwo. Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce. Tom II*, ISP, Warszawa.
- Pawlicz A. (2015), *Wykorzystanie mediów społecznościowych jako narzędzia marketingu turystycznego przez gminy leżące na terenach parków narodowych w Polsce*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 4/55, s. 176-187.
- Piasecki A.K. (2009), *Samorząd terytorialny i wspólnoty lokalne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Różycka M. (2013), *Globalizacja a lokalizm w perspektywie medialnej*, „Naukowy Przegląd Dziennikarski”, nr 4(8), s. 6-23.
- Szmigielska A., Bąk A., Hołda M. (2012), *Seniorzy jako użytkownicy Internetu*, „Nauka”, nr 2, Biuro Upowszechniania i Promocji Nauki PAN.
- Szum E. (2011), *Wspólnota lokalna czy zbiorowość terytorialna? Wnioski z badań nad samorządem terytorialnym, w kontekście relacji między lokalizmem a globalizmem*, „Rozprawy Społeczne”, nr 1 (V), s. 19-25.
- Śledziwska K., Zięba D. (2016), *E-administracja w Polsce na tle Unii Europejskiej*, Digital Economy Lab UW, Warszawa.
- Tönnies F. (1998), *Wspólnota i stowarzyszenie*, WN PWN, Warszawa.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95.
- Zeman-Miszewska E., Jakubowska A., Krakowiak-Drzewiecka M., red. (2015), *Wspólnoty lokalne jako uczestnik i podmiot procesów transformacji gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.

TRANSFORMATION OF LOCAL COMMUNITIES OF THE GLOBALIZATION AGE – SELECTED ECONOMIC ASPECTS

Summary: The article presents selected aspects of transformation of local communities in Poland, resulting from the impact of globalisation and Internet communication development on communes' managing. The concept of local community is defined in the first part of the article. The second one is devoted to problems of globalization and glocalization. The third part concerns the development of local communities' communication by

Internet. The conclusions focus on economic consequences of local communities' changes and meaning of the new form of community.

Keywords: local community, globalization, glocalization, Internet, territorial self-government.